

KRONIJK - CHRONIQUE

Doctorale Proefschriften - Thèses de Doctorat

VANSCHOENBEEK Guy, *De wortels van de sociaal-democratie in Vlaanderen, 'le monde socialiste gantois' en de Gentse socialisten voor de Eerste Wereldoorlog*. RUG, 1992, promotor: H. Balthazar.

De Gentse federatie van de Belgische Werkliedenpartij was voor de Eerste Wereldoorlog het belangrijkste en lange tijd zelfs het enige centrum van de sociaal-democratische arbeidersbeweging in Vlaanderen. Maar ook over de landsgrenzen heen was 'le monde du Vooruit' een toonaangevend sociaal-democratisch model. Voor de geschiedenis hiervan moesten we nog steeds terugvallen op een oudere partijdige historiografie, hoewel nieuw en belangwekkend bronnenmateriaal lag te wachten op een eigentijdse analyse.

Uitgangspunt van ons onderzoek was een beeld te schetsen van wat we naar analogie met het werk van R. Bahro 'de reëel bestaande sociaal-democratie' kunnen noemen, m.a.w. een kritische beschrijving van het sociaal-democratische project in de praktijk. Deze kritisch-realistische analyse werd in een drieluik gepresenteerd. In 'De kroniek van een trage opgang' werd het collectieve beleven van de Gentse socialistische militanten tussen 1876 en 1914 gepresenteerd in een chronologisch verhaal, waarbij weliswaar aandacht werd besteed aan het specifieke ritme van de ontwikkeling van de beweging en belangrijke keerpunten zoals de jaren 1893-1896. In 'De wereld volgens Vooruit' passeerden de diverse sociaal-democratische organisaties en experimenten de revue, m.a.w. dit luik vormde het organisatorische en institutionele kader waarin de Gentse sociaal-democraten zich dagdagelijks bewogen. De focus van onze analyse lag - geheel in de traditie van de Gentse historiografische 'school' - op de studie van de militanten, leden en kaders van de beweging. Dit resulteerde niet alleen in een uitgebreid prosopografisch repertorium van Gentse socialisten (omtrent 1 700 namen), maar vooral in een derde deel van het drieluik, waarin onder de titel 'Gij zijt kanailje heeft men ons verweten' de verschillende niveaus

van engagement en participatie in de beweging werden doorgeleefd. Aandacht ging hierbij zowel naar de leden (zo'n 10.000 Gentse gezinnen of meer dan 30.000 leden), naar de militanten (werknemers van socialistische instellingen, bestuursleden, leden van politieke en socio-culturele organisaties), en tenslotte de kleine 'uppercircle' of nomenclatura van kaders van de beweging. Ruim aandacht werd besteed aan een recurrente stroom van dissidente figuren, die we definiëren als de 'atypische sociaal-democraten', die vaak gedreven werden door weinig meer dan 'malcontentie'. In de prosopografische analyse werd ondermeer het begrip generatie geïntroduceerd: dominant onder de groep van militanten en kaders bleef immers 'de generatie Anseele' (militanten geboren tussen 1850 en 1860) die tussen 1876 en 1885 de partij hadden vervoegd, terwijl de massa der gewone leden zou aansluiten na 1895. Aandacht werd besteed aan het fijnmazige netwerk van niet-politiek of -ideologisch bepaalde sociale relaties die aan de beweging een grotere interne integratie verschafden. Opvallende kentering van de Gentse socialistische militant was het belang dat werd gehecht aan onderwijs en vorming als emanciperend element, wat ondermeer tot uiting kwam in een grote zucht naar 'autodidactie'. Hoewel Gent een stad was met een belangrijk vrouwelijk textielproletariaat, bleef het sociaal-democratisch militantisme een mannenzaak, ook omwille van institutionele en mentale belemmeringen in de beweging. Het antiklerikalisme van de sociaal-democratische militanten was niet enkel geïntroduceerd door burgerlijke elementen, het was diep geworteld in het Gentse arbeidersbewustzijn. Wanneer zich de concrete keuze stelde werd de liberale partij eerder dan de 'antisocialistische' arbeidersbeweging als een bondgenoot ervaren, en tussen liberalen en sociaal-democraten bleef hoedanook een sociale en electorale schemerzone actief. Deze pro-liberale ingesteldheid was volgens ons niet geïntroduceerd door burgerlijke elementen in de arbeidersbeweging (de progressistische kleinburgerlijke lobby was te Gent zeer zwak) maar behoorde reeds generaties tot de mentaliteit van de onkerkse Gentse arbeiders: met deze empirisch getoetste stelling wijken we af van de gangbare literatuur die kartelvorming tussen liberalen en socialisten voor de Eerste Wereldoorlog verklaart als burgerlijke import in de arbeiders-

beweging. Opvallende kentrek is ook het autochtone 'Gentse' karakter dat domineerde bij de socialistische militantengroep: ongetwijfeld versterkte deze kentrek het isolement waarin de Gentse socialisten zich bevonden ten opzichte van het omringende klerikale platteland.

In weerwil van de populaire mythevorming rond 'het Gentse model' stelden we anderzijds vast dat het model na 1895 stagneerde, maar desondanks een constructieve mythe bleef in binnen- en buitenland. Die stagnatie werd ten dele bepaald door de evolutie van de Gentse textielnijverheid, waarvan één tak (de katoenweverijen) duidelijk op de terugweg was. Traditioneel was de weversgroep de ontstaansbasis geweest van de Gentse sociaal-democratie, en het wegdeemsteren van deze groep had uiteraard gevolgen voor de beweging. Dit effect werd wel ten dele gecompenseerd door de opmars van andere arbeidersgroepen na 1895, vooral de metaalarbeiders, de katoenbewerkers (uit de grote spinnerijen) en houtbewerkers, zodat aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog de interne sociale samenstelling van de beweging grondig gewijzigd was. Dankzij onze sociologische analyse van de beweging op al haar niveaus hebben we de in de Angelsaksische wereld zo populaire 'these van de arbeidersaristocratie' als sociologische verklaring voor het reformisme in de arbeidersbeweging kritisch kunnen toetsen, en verworpen als verklaring voor het specifieke reformistische model dat Gent voor de Eerste Wereldoorlog vormde. Samengevat: niet de arbeidersaristocratie introduceerde het reformistische project in de arbeidersklasse, maar ervaringsgewijs werd de arbeidersklasse bekend gemaakt met dit model, dat op de geschoolde arbeiderselite een 'sociaal-democratiserende' aantrekkingskracht uitoefende. Anderzijds zouden nieuwe categorieën van de arbeidersaristocratie tot stand komen door de succesvolle uitbouw van het reformistische project. De verklaring voor het reformisme dient gezocht aan de basis, niet in de leiding. Bepalend was het omringende milieu, dat de nieuwe sociaal-democratische modellen gaandeweg begon te accepteren, te integreren, mogelijkheden schiep of minstens liet scheppen voor het succes ervan.

Dit werk is consulteerbaar in AMSAB en wordt begin 1994 gepubliceerd.